

**ПРО РОЛЬ І МІСЦЕ КАФЕДРИ ГЕОЕКОЛОГІЇ В
СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА
РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ**

Впродовж останніх трьох років (2015-2017) у Тернопільському національному педагогічному університеті проводилось рейтингове оцінювання як індивідуальної роботи викладачів, так і діяльності кафедральних підрозділів. Оцінювання здійснювалось на основі узгодженого і затвердженого вченою радою університету Положення, у якому визначено мету, основні завдання, принципи та механізми реалізації рейтингового оцінювання навчальної, методичної, наукової, організаційної та інноваційної діяльності НПП. Положення розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та Статуту університету. Рейтингове оцінювання науково-педагогічних працівників університету, як форма визначення рівня їх професійної компетентності та ефективності роботи, проводиться за наслідками кожного календарного року.

Основними завданнями рейтингового оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників університету є:

- створення фактографічної інформаційної бази, що всебічно відображає результативність роботи науково-педагогічних працівників;
- приведення діяльності ТНПУ у відповідність до сучасних світових тенденцій розвитку вищої освіти і науки;
- стимулювання науково-педагогічних працівників до удосконалення якості навчальної, наукової та інноваційної діяльності, підвищення рівня їх професіоналізму;
- розвиток творчої ініціативи та підвищення результативності професійної діяльності науково-педагогічних працівників;
- реалізація принципів змагання та здорової конкуренції;
- створення фактографічної інформаційної бази, що

всебічно відображає результативність роботи науково-педагогічних працівників, і враховується кафедрами, конкурсними комісіями, ректоратом у прийнятті рішень щодо продовження перебування науково-педагогічного працівника на займаній посаді, переведення його на вищу посаду, присвоєння вченого звання, застосування моральних і матеріальних видів заохочення тощо.

Система визначення рейтингу НПП має ієрархічну структуру: рейтинг факультету базується на рейтингу кафедр, що входять до складу факультету (інституту), а рейтинг кафедр залежить від рейтингу викладачів кафедри з додаванням інших показників, не врахованих у оцінюванні роботи окремих НПП кафедри. Початок підрахунку передбачає заповнення анкети щодо кожного НПП відповідно до категорії його посади (професор, доцент, асистент)

Рейтинговому оцінюванню підлягають такі результати та види діяльності:

- почесні звання та нагороди
- керівництво та участь у виконанні НДР
- *участь у реалізації персональних міжнародних наукових грантів*
- наукове консультування докторантів, керівництво аспірантами, захист докторантів, аспірантів, здобувачів під керівництвом викладачів
- публікації
- участь у симпозіумах, з'їздах, конференціях з публікацією матеріалів
- організація проведення наукових конференцій, симпозіумів
- підготовка навчально-методичних комплексів
- участь у роботі рад чи підрозділів університету тощо:
- організація масових виховних заходів
- підготовка призерів студентських та учнівських олімпіад, наукових, творчих, мистецьких конкурсів та спортивних змагань, чемпіонатів
- участь у науково-методичних комісіях МОН, ДАК, експертних радах МОН
- публікації студентів під керівництвом викладачів
- виконання роботи з формування ліцензійних та

акредитаційних справ

- опонування дисертацій
- членство

у спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій

- науково-просвітницька діяльність з фаху в ЗМІ;
- членство у наукових об'єднаннях, товариствах, спілках тощо
- знання англійської мови
- редакційна діяльність

Запровадження рейтингового оцінювання дало можливість показати роль і місце викладача, науковця у системі освітньо-наукового процесу, рейтинг окремих підрозділів у загальноузівському вимірі, по суті надати індивідуальну і колективну оцінку як науково-педагогічним працівникам, так і їх кафедральним і факультетським колективам.

Зазначу, що кафедра геоекології і її працівники за результатами рейтингового оцінювання вибороли достойні позиції в університеті.

За результатами рейтингового оцінювання **2015 році** колектив кафедри геоекології та методики викладання екологічних дисциплін посів **3-є місце** в університеті з середнім показником **250,3 бали**. У **2016 році** кафедра знову була **третьою** з середнім показником **227,2 бали**. У **2017 році** колективом кафедри виборено **друге місце** з середнім показником **190,9 балів**.

2015 рік. Стосовно індивідуальних результатів викладачів показники у рейтингу є такими:

- серед 52 професорів університету Царик Л.П. посів 4-е місце з показником 545,1 бали;
- серед 262 доцентів представники кафедри посіли 14 (Грицак Л.Р., 295 балів), 28 (Стецько Н.П., 254,5 бали), 36 (Барна І.М., 224,5 балів), 42 (Чеболда І.Ю., 217,5 балів), 55 (Лісова Н.О., 200,5 балів), 112 (Новицька С.Р., 145,1 бала) місця;
- серед 142 асистентів М.Гінзула і І.Каплун вибороли відповідно 15-е і 19-е місця з рейтингом 188,5 та 181,5 балів.

2016 рік. У цьому році індивідуальні здобутки представників кафедри геоекології виглядали так:

- серед 47 професорів університету Царик Л.П. посів 4-е

місце з показником 443 бали;

- серед 285 доцентів здобутки представників кафедри були такими: Новицька С.Р. – 21 місце з рейтингом 231,8 балів; Грицак Л.Р. – 22 (231,5); Чеболда І.Ю. – 23 (228,5); Янковська Л.В. – 32 (215,4); Лісова Н.О. – 38 (206,4); Барна І.М. – 44 (194,8); Стецько Н.П. – 97 (136, 5);

- серед 138 асистентів вишу Каплун І.Г. посів 12 місце з рейтингом у 158,9 балів.

2017 рік. Викладачі кафедри геоекології у цьому році отримали такі індивідуальні рейтинги:

- серед 47 професорів Царик Л.П. посів 3-е місце з рейтингом у 411,5 бали;

- серед 260 доцентів університету представники кафедри геоекології відповідно отримали: Лісова Н.О. – 18 місце з показником у 226 балів; Чеболда І.Ю. – 34 (189,1); Стецько Н.П. – 39 (181); Янковська Л.В. – 48 (166,5); Барна І.М. – 99 (120,5 бали);

- серед 121 асистентів університету Каплун І.Г. посів 15 місце з рейтингом 125,1 бали.; Новицька С.Р. – 22 (107,3 бали).

Що визначального у науковому плані створено науковцями кафедри за цих три роки ?

У 2015 році в рамках науково-дослідної лабораторії кафедри геоекології «Моделювання еколого-географічних систем» за участі проф.. Царика Л.П., доц. Царика П.Л., доц. Стецько Н.П., доц. Янковської Л.В., доц.. Новицької С.Р., асист. Гінзули М.Я., ст. лаб. Коваль В.С. розроблено матеріали до двох проектів організації території НПП «Кременецькі гори» та ПЗ «Медобори», які виконувались спільно з науковцями Інституту екології Карпат НАН України (керівник с.н.с. Кагало О.О.), Державної Екологічної Академії післядипломної екологічної освіти і управління (керівник д.б.н. Байрак О.М.) та Львівського національного університету імені І.Франка (керівник с.н.с. Зінько Ю.В.).

У 2015 році колектив кафедри працював над розробкою навчального посібника «Природокористування» відповідно до програми інтегрованої навчальної дисципліни підготовки магістрів екології «Теоретичні та прикладні засади природокористування». У ньому розглянуто історичні

передумови і етнічні особливості розвитку природокористування, висвітлено сутнісні засади основних форм, видів і типів природокористування, їх вплив на компоненти навколишнього середовища, підходи щодо оптимізації регіонального природокористування.

У 2016 році колектив кафедри геоекології брав участь у підготовці спільно з викладачами кафедри географії України і туризму за участі проф. Гайди Ю.І. (Тернопільський національний економічний університет) монографічної праці «Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування» з оцінкою ефективності використання природно-ресурсного потенціалу, аналізу етнічних традицій природокористування, збереження і відновлення ландшафтного різноманіття, реалізації екологічних, соціальних і економічних вимірів задля сталого розвитку обласного регіону. Впродовж року в рамках науково-дослідної лабораторії «Моделювання еколого-географічних систем» велась розробка «Проекту організації території НПП «Дністровський каньйон», охорони та ефективного використання його природних комплексів», над якою працювали проф. Царик Л.П. та докторант НД лабораторії Царик П.Л.

У 2017 році за матеріалами проекту організації території НПП «Кременецькі гори» опубліковано монографію «Національний природний парк «Кременецькі гори»: сучасний стан та перспективи збереження, відтворення, використання природних комплексів та історико-культурних традицій». У цьому ж році у науково-дослідній лабораторії велась розробка проекту організації території регіонального ландшафтного парку «Загребелля», збереження та ефективного рекреаційного використання його природних комплексів» (Царик Л.П., Царик П.Л., Янковська Л.В., Кузик І.Р.).

Тісна наукова співпраця колективу велась з провідними науковими установами Національної Академії Наук України, науково-дослідними лабораторіями провідних університетських шкіл, підрозділами Міністерства екології та природних ресурсів (рис.1). Стосовно місцевих установ та організацій традиційна співпраця склалася з обласною і міською державними адміністраціями, природним заповідником «Медобори», національними природними парками «Кременецькі гори» та

«Дністровський каньйон» (рис.2).

Рис. 1. Науковаспівпрацякафедри геоєкології та НДЛ «Моделюванняеколого-географічних систем»

Тематика магістерських і дипломнихробіт за зазначений період відповідала науковим інтересам студентських проблемних груп і їх наукових керівників. Ряд дипломних та магістерських робіт виконувались на замовлення департаменту екології при обласній ОДА. Зокрема: до проблем комплексної зеленої зони міста Тернополя (Товарницької В., Кузика І.), геоєкологічних проблем об'єднаних територіальних громад і населених пунктів (Годованої М., Цідило Ю.), проблем водопостачання і водоспоживанням м. Тернополя (Власюка Т.), живоплотам м. Тернополя (Піліпінця А., Барви С.), якості продуктів харчування (Брохівської М., Дідюк Ю., Кордиша Т., Нич.М., Полянської О., Маціборко Л., Сплавінської Ю., Сельської І.), екологічній косметиці (Мнюх К.), з проблем ущільнення забудови мікрорайону «Сонячний» (Прінь Ю.) тощо. Презентації результатів проводились на «Наукових пікніках», «Місті

професій», днях відкритих дверей факультету та університету. Викладачами і студентами взято участь у численних міжнародних, всеукраїнських, регіональних і вузівських конференціях.

Тільки впродовж 2014-2017 рр. підготовлено і захищено 190 курсових, 52 дипломних і 23 магістерські роботи. У наукових виданнях опубліковано понад 500 наукових праць викладачів (30 у зарубіжних виданнях) та близько 150 праць студентів і магістрантів.

Рис.2. Наукова співпраця кафедри геоєкології та НДЛ «Моделювання еколого-географічних систем» з місцевими установами, організаціями

Студенти і магістранти спеціальності «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» беруть активну участь у всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт та предметних олімпіад. Магістрант Кузик І. двічі виборов призові місця (III-2015, II-2017, науковий керівник проф. Царик Л.П.) на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з екології у Полтавському технологічному університеті. Студентка Галанюк О. посіла почесне II місце на Всеукраїнській студентській олімпіаді з біоекології у м. Києві (2017 р., наук консультант доц. Грицак Л.Р.).

Викладачі кафедри Царик Л.П., Лісова Н.О., Янковська Л.В., Грицак Л.Р., Гінзула М.Я. неодноразово брали участь у телерадіопередачах, Стецько Н.П., Барна І.М, Новицька С.Р. - у журі екологічних конкурсів, еколого-краєзнавчих проектів, олімпіад. Грицак Л.Р. є членом науково-технічної ради НПП «Дністровський каньйон», Царик Л.П. – членом НТР ПЗ «Медобори», НПП «Кременецькі гори», НПП «Дністровський каньйон». Царик Л.П. є членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Східно-Європейського національного університету ім. Лесі Українки.

Багато зусиль викладачами кафедри спрямовано на створення навчальних посібників з предметів кафедри (за останні роки оновлено весь навчально-методичний комплекс).

З 2017 року при кафедрі функціонує Науковий центр екологічних інновацій в рамках якого ведеться науково-дослідницька, еколого-освітня і екопросвітницька діяльність, здійснюється випуск фахового часопису «Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія». За три останні роки випущено 6 видань часопису.

Підводячи підсумок діяльності кафедри геоєкології ТНПУ можна стверджувати, що кафедра зайняла свою нішу у системі науково-дослідницької роботи, спеціалізуючись з розробки проектів організації території природних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків – провідної тематики наукових досліджень НДЛ «Моделювання еколого-географічних систем». Аналіз наукових доробок і співпраця з установами та організаціями дає підстави стверджувати про те, що колективу кафедри геоєкології вдалося налагодити систему кафедротворчих напрямів у науково-освітньому просторі і створити мікро-, мезо- та продовжувати налагоджувати макросередовища екосвітнього і природоохоронного спрямувань.

Література:

1. Царик Л.П. Про підсумки роботи кафедри над п'ятирічною науково-дослідною темою /Л.П.Царик// Матеріали наукової конфер. кафедри геоєкології ...за 2017 р. – Тернопіль: СМП Тайп,

2017. – С. 4-8.

2. Царик Л.П. Науково-освітня роль кафедри геоекології ТНПУ у реалізації природо-охоронних концепцій початку ХХІ ст.. в Україні / Л.П.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2015, №2 – С. 4-9.

Л.В. Янковська, к.г.н., доц.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УРБАНІЗАЦІЇ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Виникнення і постійне збільшення площі та чисельності населення міст, набуття сільськими поселеннями міських ознак, підвищення ролі міст у соціально-економічному розвитку суспільства, формування міського населення, що веде специфічний спосіб життя, а також «міських» популяцій рослин і тварин складає суть процесу, що називається *урбанізацією* (від лат. *urbanus* – міський). Процес урбанізації носить глобальний характер і, таким чином, є фактором перетворення географічної оболонки Землі у цілому.

Перші міста на нашій планеті з'явилися понад 5000 років тому. Це були невеликі компактні поселення людей, об'єднаних спільними інтересами: безпека, обробіток землі, скотарство. Символом стародавнього міста була кріпосна стіна, що захищала жителів від нападів чужинців. Населення цих міст складало декілька тисяч осіб, а їх невелика територія була оточена пасовищами. Розміри поселень звичайно лімітувалися відстанню, яку людина могла пройти пішки за день [5]. Виникали стародавні міста в основному у долинах і заплавах річок, таких як Ніл, Тігр, Євфрат, Інд, Хуанхе, найсприятливіших для землеробства та випасання худоби.

На першій стадії урбанізації, яка тривала до XVI—XVII століття, городяни в основному використовували місцеві джерела харчування та води, енергію водяних і вітряних млинів, коней та інших домашніх тварин, у виробництві переважала ручна праця. Серед відходів, що надходили у навколишнє середовище, переважають продукти життєдіяльності людей та худоби.